

K otázke koncepcie dejín východného Slovenska

Ladislav Tajták

Úvodom chceme pripomenúť, že v roku 1962 sa konal IV. zjazd Slovenskej historickej spoločnosti (SHS) v Košiciach, ktorý bol významným podnetom pre rozvoj historického bádania dejín východného Slovenska. A to tak v rámci Východoslovenskej pobočky SHS, ako i krátko predtým založenej Katedry dejín na Filozofickej fakulte Univerzity P. J. Šafárika v Prešove. V súčasnosti je to Inštitút histórie na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity, ktorý sa svojou pedagogickou a vedecko-výskumnou činnosťou zaradil medzi popredné pracoviská takého zamerania na Slovensku.

Od konca 18. storočia k otázke koncepcie dejín východného Slovenska boli publikované kontroverzné názory. Slovenská historická spisba stála na stanovisku, že tento región je geograficky a etnicky nedeliteľnou súčasťou národného celku. Pred rokom 1918 maďarská regionálna spisba zdôrazňovala geografickú a etnickú osobitosť východného Slovenska a Slovákov. Po vzniku Československa sa v rámci čechoslovakistickej ideológie sformoval aj názor o dvojakom Slovensku a po roku 1945 sa nastolila koncepcia, že východné Slovensko má osobitný historický vývin. V súčasnej dobe sa v niektorých prácach prof. Petra Kónyu prejavujú tendencie hungaristickej interpretácie, na ktoré chceme poukázať. K tomu dodávame, že ho ako historika mladšej generácie považujeme za uznávaného, vedecky a publikačne aktívneho predstaviteľa našej historiografie.

V súvislosti s výskumom regionálnych dejín je aktuálny názor historičky Miloslavy Bodnárovej, že i v dejinách miest, mestečiek a obcí historici majú podať výklad z hľadiska slovenských národných snáh s použitím všetkých druhov prameňov, ktoré odrážajú život slovenského ľudu. V diskusii k takým otázkam sa objavujú názory, že každý historik má právo vyjadriť svoj názor a výklad k danej problematike. Je to samozrejmé, ale slovenský historik má tiež právo, ba i profesionálnu povinnosť vysloviť kritické stanovisko k sporným interpretáciám či omylom. Naše poznámky nie sú namierené proti autorovi ani Maďarom, ale len proti utlačovateľskej politike maďarských vládnucich kruhov v Uhorsku.

V dejinách Sabinova, ktoré sú spracované na dobrej odbornej úrovni, kapitolu novodobých dejín spracoval Peter Kónya, ale podľa môjho názoru z hungaristického hľadiska. V stati o revolúcii 1848 – 1849 píše, že politické reprezentácie nemaďarských národov prijali síce revolúciu, vystúpili však i s vlastným národným programom. Ale ako ináč sa mohli prejaviť na javisku dejinných udalostí, keď im európska revolúcia priam ponúkala príležitosť, aby vyjadrili svoje požiadavky a stali sa tak uznávanými a rovnoprávnymi národmi. Slovenskí predstavitelia zdôrazňovali, že revolúcia im priniesla slobody krásne, ale bez národnosti a ďalej i to, že niet slobody bez boja. Pre lepšie porozumenie týchto otázok chýba tu konštatovanie, že v mnohonárodnostnom Uhorsku Maďari v tom období tvorili len 1/3 obyvateľstva a že bolo prirodzené, že predstavitelia týchto národov v duchu revolučných ideí a hesiel zahrnuli do svojich požiadaviek aj národnostnú otázku. V texte sa píše o marcových zákonoch, ale niet zmienky o obsahu slovenských Žiadostí, ktoré v porovnaní s uhorskými boli progresívnejšie v tom, že požadovali viac slobody, občianskych a národnostných práv, čo by čitateľ mohol porovnať. Priebeh revolučných udalostí v meste je interpretovaný tak, že väčšina mešťanov, drobnej šľachty a poddaných sa postavila na stranu peštianskej vlády. V ďalšom texte sa uvádza, že napriek veľkej prevahe slovenského obyvateľstva ostávala väčšina Sabinovčanov počas revolúcie k národnému hnutiu a národným problémom ľahostajná. I regionálneho historika musí zaujímať otázka, či tomu tak v skutočnosti bolo a prečo. Podľa

nášho názoru nebola to ľahostajnosť, ale realita, že ľud bol vládnym revolučným terorom umlčaný. Štatariálne súdy a hrozby vysokých trestov k tomu v rozhodujúcej miere napomáhali. Pomery v Šariši poukazujú aj na to, že tam, kde sa šľachta pridala k Viedni a kde prišli jednotky slovenských dobrovoľníkov a cisárskych vojsk sa ľud jednoznačne postavil na stranu slovenskej revolúcie a ich predstaviteľov. Príkladom boli udalosti v Prešove, kde 3. marca 1849 sa konalo veľké zhromaždenie ľudu a šľachty za účasti Ľudovíta Štúra a Jozefa Miloslava Hurbana, ktorí v duchu Žiadostí podali výklad slovenských národných snáh a cieľov. Ich vystúpenie oslovilo nielen slovenských obyvateľov Prešova, ale aj ľud celého Šariša.

Začiatkom 20. storočia pod vplyvom viacerých činiteľov obzvlášť politiky Milana Hodžu a najmä vystaľovalcov – navrátilcov dochádzalo v Šariši k aktívnym prejavom slovenského národného života a hnutia. Zachytil to dobový dokument vydaný maďarskými predstaviteľmi Sabinovského volebného okresu. Konštatuje sa v ňom, že v minulosti ľud konal svoju prácu bez reptania, miloval svojho pána a kňaza, ale že teraz najmä mladá generácia stavia sa na odpor proti súčasným pomerom a maďarizácii, najmä škôl. Ďalej sa tu zdôrazňuje, že národné povedomie ľudu je čoraz zjavnejšie a že niet obce, kde by nedochádzalo k takým prejavom, a že sa to deje v takej župe, v ktorej ľud pred rokmi nemal predstavu, čo je slovenský národ. Tieto zmeny vytvárali situáciu, že v zmaďarizovanom Sabinove slovenská väčšina bola umlčaná, naproti tomu slovenský vidiek sa prebúdza k národnému povedomiu a aktivitám, ktoré sa výrazne prejavili vo voľbách v roku 1906 v Giraltovciach. Slovenskí kandidáti boli porazení len v dôsledku brutálnych zásahov žandárov a vojska. Podľa môjho názoru, historik mal zachytiť tieto rozdielne tendencie v historickom obraze doby a regiónu.

Obdobie novovekých dejín Michaloviec spracoval Peter Kónya na podklade dobre zachovaných prameňov v župnom archíve v Novom Meste pod Šiatrom (Sátoraljaújhély). Podal o tom podrobný obraz, ale žiaľ iba z hungaristického pohľadu. Chýba v nich obraz života slovenského ľudu so zreteľom na väčší územný celok a na základe slovenských dobových prameňov a slovenskej a maďarskej dobovej tlače. Autor sa zrejme riadil svojou koncepciou a metodológiou, že to, čo nie je v archíve nemôže byť predmetom výskumu. A tak nevzal do úvahy, že Slovensko a Slováci v Uhorsku nemali žiadne prvky samosprávy, ktoré by mohli vydať svedectvo o ich národnom živote. V miestnych podmienkach každodenný národný život slovenského ľudu sa prejavoval najmä v dobovej tlači a spisbe, čo odrážajú správy dopisovateľov slovenských novín najmä od počiatkov štúrovského hnutia. Michalovce podľa Eleka Fényesa boli v tomto období (1837) „slovensko-rusínskym“ mestečkom (tót-orosz mezöváros), čo odrážajú správy v slovenskej tlači. Charakteristická je správa dopisovateľa v Slovenských národných novinách (20. 4. 1847) Od Laborca, v ktorej sa píše, že sa v nich ešte nikto neozval akoby tu Slovákov nebolo. Zmieňuje sa o tom, že bol tu spolok miernosti, ale pod tlakom zanikol. V tejto súvislosti kriticky sa vyjadril o nečinnosti svojich rodákov. Článok podpísal ako „Jeden Slovák vo Veľkom Michale“. Národno-politické aktivity slovenských predstaviteľov smerovali v tom období aj do Zemplína, o čom svedčia údaje spolku Vzájomnosť, ktorý vysielal svojich členov do rôznych krajov, a to aj na východ. V rámci tejto činnosti Bohuš Nosák-Nezabudov podnikol cestu do Zemplína, kde ako píše, ponavštevoval učiteľov a kňazov za cieľom nadviazania spolupráce a spájania týchto krajov s ostatnými krajinami slovenskými, aby sa vytvorilo „jedno bratské slovenské telo“. Svoj vzťah k zemplínskemu ľudu vyjadril slovami „s láskou visím na tomto zemplínskom ľude, aj keď je otrhaný a ošarpaný“. Historicky významnou udalosťou v revolúcii 1848 – 1849 bol príchod slovenských dobrovoľníkov pod dobovým pomenovaním „slovenské národné vojsko“, ale v príslušnej stati niet zmienky o slovenských národných snahách a Žiadostiach a ich jednotlivých požiadavkách. O príchode slovenských dobrovoľníkov na východ Jozef Miloslav

Hurban v Rozpomienkach napísal, že „prišli sme do kraja najväčšmi zbedovaného Slovenska pozdvihnúť Šariš a Zemplín, tieto najzábudlivejšie kúty Slovenska a rozšírenie povstania nášho v Šariši a Zemplíne“. Zemplínsky ľud, ako to potvrdzujú dobové aj maďarské správy, podporoval povstanie, ako o tom svedčí aj pokus o prebehnutie viacerých chlapov k slovenským dobrovoľníkom z obce Lastomír. Výrečné svedectvo o tom podal aj moravský dobrovoľník Matej Mikšíček. V príslušnej stati chýba výklad revolučných dejov zo slovenského hľadiska, jeho cieľov a snáh.

Po potlačení maďarského boja za nezávislosť a nastolenie bachovského režimu významnou udalosťou bola agitačná cesta Andreja Radlinského, v rámci ktorej navštívil 116 obcí medzi nimi aj zemplínske. Medzi miestnymi slovenskými predstaviteľmi hľadal podporu pre to, aby úradné spisy v maďarčine boli pre tunajší ľud vydávané v tzv. staroslovenčine. Takým prejavom bola aj prosba 9 obcí Sobraneckého okresu, aby dostávali úradné správy v slovenskom jazyku. Po obnovení ústavnosti dochádza k oživeniu národno-politických prejavov aj v Zemplíne, ako ich zachytili najmä Pešťbudínske vedomosti (PbV), na stránkach ktorých sa ozývali hlasy ako napríklad, že „náš východný vidiek spomedzi ostatným krajov je najmenej zastúpený dopismi a národovcami“. Správa dopisovateľa „PbV 24. 5. 1864“ konštatuje, že napriek tomu, že väčšina obyvateľov sú tu Slováci, že je smutno s národným životom, čoho príčinou je nedostatok mužov, ktorí by národ z driemot budili „hoci tunajší ľud je pracovitý, schopný a horlivý“. Dodáva k tomu, že v mestách niet škôl, ktoré by národný život živili a pomáhali mu oči otvárať, aby tak osvetou k sebavedomiu prišiel, bez ktorého nemožno udržať národný život. Sťažnosť (PbV 18. 4. 1894) od Humenného uvádza, že tunajší ľud nerozumejúci maďarčine musí počúvať maďarské kázne a spondať sa, lebo kňazi nevedia alebo nechcú vedieť slovensky, hoci plat berú od slovenských veriacich. Prípojuje k tomu, že „ľud je zúbožený, nemá vodcov, ale drží sa svojej svojeti“.

Začiatkom 20. storočia pod vplyvom búrlivých politických a spoločenských udalostí a premien, dochádza k ich odozvám aj v Zemplíne. Takým prejavom bolo vystúpenie obyvateľov z obce Černina (ST 6. 11. 1908, Nespokojní Černania), ktorí sa postavili proti bašovaniu slúžneho s vyhlásením, že sa ho neboja, že „dosiaľ sme sa pánov báli, ale teraz sa už báť nebudeme, že sme Slováci a sedliaci“.

V príslušnej kapitole značná pozornosť sa venuje snahám miestnych kruhov a neskôr aj Alberta Apponyiho o založenie gymnázia v Michalovciach. Ale bez vysvetlenia širších súvislostí, že skutočným cieľom toho bolo, aby tunajší nadaní slovenskí žiaci zabudli na svoj pôvod a stali sa Maďarmi v reči a cítení. Ani ďalšia udalosť nebola vysvetlená v slovenských súvislostiach. Značný ohlas vyvolali udalosti spojené s úsilím o založenie miestnej pobočky slovenskej Ústrednej banky v Budapešti. Vzápätí miestne maďarské šovinistické kruhy vyvolali proti tomu bojkot nevidaného a nenávisťného rozsahu a opatrenia, ktoré nakoniec ani neuspeli. Dramatický priebeh udalostí opísal Milan Hodža v článku Pohon v Zemplínskej proti slovenskej banke (ST 16. 1. 1914). Peter Kónya sa k tejto kauze odvolal len na maďarské pramene s tým, že tu vraj išlo o bankový konkurenčný boj, čo je zavádzanie. Pravda, išlo tu aj o doláre slovenských vystaľovalcov, ale zo slovenskej strany aj o to, aby banka zohrávala takú úlohu ako Tatra banka v Prešove a Šariši.

Po vyhlásení ČSR východné Slovensko naďalej bolo pevne v rukách maďarského vojska a administratívy, ale slovenský zemplínsky ľud sa už aj tu aktívne prejavoval. Postoje a presvedčenie výstižne charakterizoval dopisovateľ z Veľkých Ozoroviec, keď konštatoval „zobudení sme už aj my od Nového Mesta až po Medzilaborce“. Vo viacerých obciach dochádzalo k prejavom odporu voči predstaviteľom starého režimu a prihlásením sa k

Slovenskej národnej rade a Československu. Svedčia o tom listy dopisovateľov adresované národným orgánom. Príkladom sú udalosti v Parchovanoch, kde sa ľud vzbúril proti miestnym úradníkom. Odvetou bol vojenský zásah a zastrelenie 4 obyvateľov. V Snine (16. 12. 1918) na úradmi zvolanom ľudovom zhromaždení prítomní prekazili prijatie promaďarskej rezolúcie a na výzvu Kataríny Stankovej sa prijalo vyhlásenie za pripojenie k Československu. Vzápätí vojenský trestný oddiel zasiahol, niekoľkých mužov zastrelili a 25 obyvateľov vzali do väzenia do Košíc. V silne zmaďarizovaných Michalovciach k takým udalostiam nedošlo, ani nemohlo dôjsť. Ale miestny advokát Michal Löwy v hlásení Károlyiho vláde uviedol, že z frontu vracajúci sa vojaci mu vyhlásili, že sú za pripojenie k Československu. Uvedené správy dosvedčujú, že aj v Zemplíne, napriek nepriaznivejším podmienkam národného života, sa ľud hlásil k národnému programu a hnutiu.

Hungaristickú interpretáciu dejín východného Slovenska reprezentujú dva zborníky vydané maďarským Ministerstvom pre dedičstvo národnej kultúry pod názvom Šarišské maďarské zrkadlo a Obrazy slovenských miest. Prvý podáva historický obraz o regióne v podobe čítanky z pera maďarských politických a kultúrnych dejateľov, ktorí mali nejaký vzťah k Šarišskej župe a Prešovu. Obidva zborníky podali historický výklad bez prihliadnutia na slovenské historické reálie a vedeckú spisbu. Záverečný príspevok v prvom zborníku napísal prof. Péter Kónya pod názvom Šarišská župa a jej maďarstvo. Pamiatka jedného zašlého sveta. Historický obraz župy je interpretovaný v koncepcii maďarskej historiografie ako osobitný „etnický svet maďarstva“ bez širších slovenských dejov a súvislostí.

Autor priznáva, že najstarším etnikom, ktorého predkovia tu žili pred príchodom Maďarov boli Slováci, žijúci podľa neho v „kmeňovom štáte“ (törzsi államban), čím sa vyhol pomenovaniu Veľká Morava. V otázke sídelného vývoja v Šariši dospel k názoru, že počet slovenských dedín vzrástol vnútornou kolonizáciou a v 16. – 17. storočí sa „slovenský element“ rozšíril do najväčšej časti župy. Podľa neho v dôsledku protihabsburských povstaní a epidémií zaniklo nemecké a maďarské obyvateľstvo a na ich miesto prišli slovenskí osadníci. Podobný proces prebiehal aj v kráľovských mestách, v ktorých slovenský element (neuvádza sa národnosť) nadobudol prevahu. K tomu dodávame, že uvedené udalosti postihovali aj slovenské obyvateľstvo, ale to, čo urýchlilo ich rast, bola biologická sila a reprodukcia slovenského ľudu. Autor sa zmieňuje o maďarskej jazykovej oblasti, ktorá v stredoveku zanikla, pričom sa odvoláva na výklad Istvána Kniezsu, ale neberie do úvahy výsledky výskumu slovenských jazykovedcov a historikov ako Jána Stanislava, Branislava Varsíka, Ondreja R. Halagu, Ferdinanda Uličného a Jána Benku. Podľa Uličného v župe popri krajiniských cestách sa nachádzalo desať maďarských vojensko-strážnych (m. sztrázsa) osád, k čomu dodávame, že tie sa pri veľkej prevahe slovenského okolitého obyvateľstva prirodzeným vývojom asimilovali.

V otázke maďarizácie autor konštatoval, že reformné hnutie urobilo maďarizáciu príťažlivým jazykom pre nemecké a slovenské obyvateľstvo, čo sa prejavilo aj v tom, že v rokoch 1890 – 1910 počet Maďarov vrástol o 300 %. Ale v skutočnosti nebola to príťažlivosť, ale cielená a násilná maďarizácia presadzovaná rôznymi nátlakovými inštitúciami a násilnými formami a prostriedkami, čo je dobre známe, to ale autor neuviedol. Nebola to teda prirodzená, pokojná (békes) asimilácia (magyarosodás), ale plánované a násilné pomáďarčovanie (magyarosítás).

V stati novovekých dejín sa konštatuje, že niektorí východní Slováci chceli vytvoriť osobitný spisovný jazyk, čo je ale hrubým omylom a zavádzaním, o čom jestvujú vedecké práce, ktoré by mal autor poznať, alebo ich obsah zámerne zamlčal. Vznik Československa (ČSR) sa interpretuje ako štátny prevrat, ale šarišský slovenský ľud to vnímal a prežíval ako

oslobodenie, čo je v našej historiografii hodnoverne zdokumentované. Podľa Petra Kónyu táto zmena zanechala v celej Šarišskej župe či aspoň v Prešove „bezosporu kvitnúci maďarský svet“. Je to historická skutočnosť, lebo rozhodujúca moc a prostriedky boli len v rukách Maďarstva a v jeho prospech. Vnucuje sa zároveň aj otázka, aký svet zanechalo Maďarstvo pre šarišský slovenský ľud. Odpoveď na to dali sami vládnuci maďarskí predstavitelia. István Dessewffy (Dežófi) ešte v roku 1918 uviedol, že v Šariši už niet ani jednej ľudovej školy, v ktorej by sa nevyučovalo maďarsky, že slovenský ľud má náchylnosť maďarizovať sa, preto podáva aj návrhy, ako tento proces urýchliť. Po vzniku Československa miestne maďarské orgány posielali Károlyiho vláde správy a výzvy, v ktorých požadovali, aby Prešov sa udržal v rámci nového Maďarska. Zdôvodňovali to tým, že hospodárstvo, politický, spoločenský život, školstvo a kultúra sú len v rukách Maďarov a že Slováci stoja na najnižšej úrovni vzdelanosti, vo veľkej miere sú analfabeti a presiaknutí bolševickými ideami. Preto vraj takej spoločenskej triede nemožno odovzdať moc a verejnú správu. Naviac ale preto, že riadiť a viesť určuje k tomu vzdelanie a predurčenosť, ktoré sú dané Maďarstvu. V správe ďalej sa zdôrazňovalo, že Prešov je najvýznamnejším a najspoľahlivejším strediskom maďarskej kultúry v severovýchodných častiach Uhorska. Také žalostné dedičstvo tu zanechalo politicky, spoločensky a kultúrne vyspelé Maďarstvo. Namiesto je i otázka, kto tvoril tento tak často vyzdvihovaný svet Maďarstva v Šariši. Nebolo tu maďarských sedliakov, robotníkov, a pôvodne ani mešťanov, len neskôr pomad'arčených. Spoločenské a národnostné pomery výstižne vyjadril šarišský župan, keď na uhorskom sneme roku 1847 vyhlásil, že v jeho stolici nielen ľud, ale aj šľachta nevie maďarsky. Čiže svet Maďarstva tvorila malá skupina šľachticky-statkárskoho panstva, pomad'arčené mešťanstvo, inteligencia a úradníctvo. Týmto otázkam autor v príspevku nevenoval pozornosť, ale len konštatoval, že po vzniku ČSR sa šarišskí Maďari poslovenčili (elszlovákosodták), ale v skutočnosti z veľkej časti len odmaďarčili. Podľa autora „Maďarstvo sa rozplynulo v slovenskom mori“, čo bol prirodzený proces, pretože malá skupina šarišských Maďarov nemala svoj etnický vidiek, zázemie, ani biologickú silu. Podľa nášho názoru Peter Kónya vo svojom príspevku nepodal objektívny obraz o svete Maďarstva v Šariši a vyhol sa aj otázke spolunažívania väčšinového slovenského obyvateľstva s menšinovým maďarským a jeho dôsledkoch.

Zborník venovaný historickému obrazu niekoľkých slovenských miest na východe – Prešovu, Košiciam a Levoči, je podľa spoluautora Csabu Kissa urbanisticko-sociografickým obrazom. János Gömöry vo svojom príspevku Prešov. Maďarstvo Prešova a jeho vznik zastával názor, že Šariš cez stáročia bol osobitným svetom. Že nachádzali sa tu slovenské, maďarské a nemecké osady, v ktorých obyvatelia žili vedľa seba vo vzájomnej úcte a pochopení. Jeho južná časť bola vraj maďarská podobne ako Prešov, ktorý preukázateľne založili Maďari. Ako profesor na kolégiu mal bližšie k vedeckému bádaniu, ale zostal na úrovni dobovej jednostrannosti maďarskej historiografie. Slovenskej otázke nevenoval pozornosť, ale zaznamenal vraj „odídenie“ slovenských študentov, ktorí, ako napísal, na svojich tajných zhromaždeniach čítali slovenské knihy. Ale ani on sa verejne nedištancoval od tejto kultúrnej hanebnosti nevidanej v kultúrnom svete. Predstavitelia mesta a Šariša sa neprávom honosili, že Prešov ako školské a kultúrne stredisko predstavoval „Atény nad Torysou“.

Nastolme otázku, akými prostriedkami a k akým dôsledkom viedla maďarizácia v slovensko-maďarskom spolunažívaní. Máme na to exemplárny príklad. Maďarská historická spoločnosť na svojom putovnom zhromaždení v Prešove v roku 1881 podporila koncepciu Józsefa Bána, ktorý vo svojom vystúpení dokazoval dávne Maďarstvo šarišského ľudu patetickým vyhlásením, že „stojíme na ruinách jedného starého sveta“ zdôrazňujúc, že Maďarstvo bolo z väčšej časti najstarším jeho obyvateľstvom. Nastolil zároveň otázku, či je možné šarišský ľud znova pomad'arčiť. Sám si dal aj kladnú odpoveď s tým, že „na šírenie maďarčiny mimo

brutality a amorálnosti nevidí žiaden prostriedok za zlý“. Ale práve tieto skutočnosti a prostriedky sprevádzali tento proces násilnej maďarizácie, na čo máme veľa príkladov. Prešovská výzva vyvolala značný ohlas v celej krajine, aj na Slovensku. Reagoval na ňu pod pseudonymom Branislav (podľa Ľudovíta Riznera Ján Mičátek) článkom Bola-li Šarišská župa voľakedy maďarskou? (Národné noviny 20. 12. 1882), v ktorom etymologickou analýzou mien osád vyvodil, že v Šariši sú osady s menami aj maďarskými, nemeckými, ale odmietol tvrdenie o maďarskom pôvode Šarišskej župy.

Záverom krátka poznámka. Vydávanie podobných zborníkov za účasti osobitného ministerstva neprispieva vhodnému dialógu predstaviteľov slovenskej a maďarskej historiografie a živí nereálne názory o nespravodlivej strate horného územia (Felvidéku).

Príspevok neprešiel jazykovou korektúrou

Literatúra

1. Báno, J. Sáros varmegye népének egykori magyarságáról. Századok VII, f, Budapest, 1881.
2. Beňko, J. Osídlenie severného Slovenska. Košice, 1981.
3. Bodnárová, M. Vzťah všeobecných a regionálnych dejín. Regionálne dejiny a dejiny regiónov. In Ročenka Katedry dejín FHPV. Prešov, 2004.
4. Dejiny Sabinova. Zostavil P. Kónya. Sabinov, 2000.
5. Dejiny Michaloviec. Zostavovatelia V. Sekela, M. Jáger. Košice, 2007.
6. Dessewffy, I. Nemzeti kultúrfeladatok az észak keleti hegyvidéken. Prešov 1918.
7. Gömör, J. Eperjes. Eperjes magyarsága és keletkezése. In Slovenszkoi városképek. Miskolc, 2002.
8. Halaga, O. R. Včlenenie Šariša do uhorského štátu. In Nové obzory 12. Košice 1970.
9. Hodža, M. Pohon v Zemplínsky proti slovenskej banke. Slovenský týždenník 16. 1. 1914.
10. Kónya, P. Sáros varmegye és magyarsága. Egy eltűnt világ emléke. In Sárosi magyar tükkör. Miskolc, 2004.
11. Potemra, M. Školská politika maďarských vlád na Slovensku na rozhraní 19. a 20. storočia. Historický časopis, 26, 4, 1978.
12. Príspevky k dejinám východného Slovenska. Bratislava : SAV, 1962.
13. Príspevky k dejinám východného Slovenska. Bratislava : SAV, 1964.
14. Rapant, D. Slovenské povstanie II. Martin 1950.
15. Slovenszkoi városképek. Miskolc 2002.
16. Švorc, P. Regionálne dejiny 19. a 20. storočia na Slovensku a slovenská historická spisba. In Regionálne dejiny a dejiny regiónov. Prešov 2004.
17. Tajták, L. Naša zastava nástroj politiky maďarských vládnucich tried. In Nové obzory 8. Košice 1964.
18. Tajták, L. Národnodemokratická revolúcia na východnom Slovensku v roku 1918. Bratislava, 1962.
19. Tajták, L. Východné Slovensko ako regionálny fenomén. Historický časopis 49, 2, 2001.
20. Uličný F. Dejiny osídlenia Šariša. Košice 1990.
21. Varsík, B. Osídlenie Šariša v 13. – 14. storočí. In Nové obzory, 12. Košice, 1970.
22. Vázlatkép a kiszebeni választó kerület ötéves multijábál. A tót nemzetiségi eszmék térfoglalása Sáros megyében. Prešov, 1905.